



Kaposi Krisztina

SYRINX NIMFA CAMUS-I METAMORFÓZISA: A HÜTLLEN ASSZONY ÖRÖKKÉ TARTÓ HÚSÉG (CAMUS: LA FEMME ADULTÈRE)

A hűtlen asszony (*La femme adultère*) Camus azon műveinek a sorába illeszkedik, amelyek a könyörtelen magány, a véglegesnek tűnő elhagyatottság és a soha meg nem szűnő *vanitatum vanitas* gyötrő érzésének egy-egy művészi variációját adják.^[1] A novella egyedi értéke és különlegessége véleményem szerint a szöveget körülölelő mitológiai keretben rejlik, amely egy ovidiusi metamorfózis – a Syrinx nimfa átváltozását elbeszélő történet (*Met.*, I. 689-712) – aemulálásának az eredménye. Tanulmányomban azt vizsgálom, hogy ez a mitológiai keret hogyan avatja Camus kétszeresen is hűtlen asszonyát mégis az örök hűség megtestesítőjévé.

A novella, arra a kérdésre, amit a cím felvet, vagyis, hogy miben is áll a főhősnő, Janine hűtlensége, nem ad egyértelmű, szövegszinten megragadható választ. A textilkereskedő Marcellel harmonikusnak épp nem mondható házasságban élő Janine lelki vívódása és gyötrő gondolatainak a leírása, valamint a mű elején feltűnő francia sakáltkatona rokonszenvező viselkedése, majd a hozzá fűződő apró nonverbális jeleknek a jelenléte, illetőleg az azoknak jelentőséget tulajdonító asszony lelkében kivetülő érzelmi prekonceptióknak a hangsúlyossága, arra engednek következtetni, hogy a címben foglalt hűtlenség egy házasságon kívüli viszonyt előlegez.^[2] Ám erre történő konkrét utalást a novella szövege nem tartalmaz.^[3] A francia katona alakja fokozatosan a háttérbe kerül, szinte teljesen eliminálódik az olvasó aktuális befogadói horizontjából, mígnem az egyre inkább transzcendenssé váló novella zárójelenetének víziójában idéződik fel ismét a férfi lénye a Janine és a sivatagi táj közti különös, szerelmi együttlétre emlékeztető misztikus-természeti aktus által.^[4]

Az elbeszélés tehát egyrészt azért, hogy Janine és a francia katona kapcsolatát csupán elliptikusan ábrázolja, nem adva teljes explicitiséget viszonyuknak; másrészt pedig azért, hogy egy abszurd szerelmi-természeti vízióba vetíti ki az asszony benső lelki krízisét,^[5] nem kínál egyértelmű megoldást Janine hűtlenségének mibenlétére. Camus ezzel voltaképpen egy kétszeres interpretációs probléma elé állítja az olvasót: Egyfelől az asszony hűtlenségének vagy nem hűtlenségének kérdése kíván megfejtést; de másfelől a novella egészének, a szüzsének az értelmezésekor is (látszólagos) nehézségekbe ütközünk.

E kétszeresen is hangsúlyozott interpretációs probléma a novellával kapcsolatban meglátásom szerint leginkább a szöveg allúziós hálójának vizsgálatával, ezen belül is mindenekelőtt hipertextuális vonatkozásainak a feltárásával fejthető fel. Camus *Hűtlen asszony*ában erőteljesen érezhető egyfelől a bibliai, zsidó-keresztény

hagyomány jelenléte, amely legfőképp a novella fogalomhasználatában érhető tetten. Az elbeszélés lexikai-frazeológiai rétegének egyik legfontosabb összetevőjét kétségtelenül a szentírási könyvekből és a keresztény teológia gondolköréből merített elemek jelentik. Másfelől kimutatható a novella textuális és gondolati szövetében a Camust megelőző irodalmi kánon egyes darabjainak hatása is: A két legmarkánsabb vonulat, amelyre a szerző reflektál alkotásában, az antik-mitológia átváltozástörténeteinek hagyománya, illetve azok ovidiusi összefoglalása, a *Metamorphoses*;[6] valamint az irodalom álomábrázolásainak[7] az elsősorban a modernségben megjelenő változatai – kiváltképp Dosztojevszkij hőseinek álmokképei.

A novellával kapcsolatban felmerülő interpretációs dilemmáknak a megoldásához az említett allúziós kapcsolódások közül a legfőbb segítséget az Ovidius *Metamorphoses*-ával kijelölt hipertextuális összefüggésnek a vizsgálata nyújtja.[8] A 15 könyvet felölelő ovidiusi költeményciklus első könyvének 689-712. sora Syrinx nimfa és Pán isten egyoldalú szerelmének tragikus törtéjét meséli el (Met. I, 689-712): A kecskelábú, s fején szarvakat viselő rút Pán egy alkalommal a szép Syrinx nimfát ostromolja szerelmével. Az elbűvölő niasz azonban épp ellentétes érzelmeket táplál a csúf isten felé, s elmenekül előle. A reménytelennek tűnő szerelmi tusából Syrinx nimfa végül egy metamorfózis segítségével szabadul meg: Apjához, Ladón folyóistenhez fordul esdeklő kéréssel, aki náddá változtatja lányát, ezáltal mentve meg Pán szörnyű szerelmétől:

„és hogy Pán, amikor Syrinxet vélte ölelni,
teste helyett a folyó nádját szorította kezével;
és hogy amint sóhajt, nádak közt szállva a szellő
mint váltotta szavát szellő-susogású panasszá...” – Met., I., 705-708.

Csak hogy a tragikus sorsú nimfa paradox módon épp így válik Pán végzetes szerelmének örök foglyává – a náddá változtatott Syrinx édes hangja olyannyira megigézi a kecskelábú istent, hogy sípot készít belőle (*syrinx*), ezzel immáron véglegesen magához láncolva szerelmesét.

E végzetes szerelmi történet Ovidiusnál olvasható változata irodalmi szöveg-mivoltának teljes egészében (tehát nem csupán egy egyszeri tartalmi vagy lexikális szintű allúzió formájában), hanem az emberi léthelyzetek örökös voltát hirdető, kulcsfontosságú pretextusként épül be Camus novellájába a szerző sajátos, s rendkívül egyéni aemulációs eljárása révén. Ez a fajta camus-i szöveggenerációs technika Syrinx nimfa és Pán ovidiusi mítoszát egy olyan textusként kezeli, amelynek abszurd módon történő aemulálásával, lehetővé válik a novellában ábrázolt gyötrelmes léthelyzetnek, vagyis Janine egzisztenciális krízisének a feloldása egy mitológiai metamorfózis során. Ezáltal tehát a *Hűtlen asszony* (mint irodalmi szöveg) a Syrinx nimfa átváltozását elbeszélő ovidiusi metamorfózis (szöveghely: Met., I. 689-712) abszurd szupertextusává válik.

Az ovidiusi mítoszra való első, s egyúttal legexplicitebb utalás egy hasonlat formájában jelenik meg, amelyet Camus már rögtön a novella felütésében, a szöveg első bekezdésében elhelyez, amikor Janine férjét, a textilkereskedő Marcellt egy „durcás faun”-hoz hasonlatos emberként jellemzi: „Janine a férjére nézett. Alacsony homlokába nőtt, összes hajtincseivel, hosszú orrával, szabálytalan vonalú szájával *Marcel olyan volt, mint egy durcás faun.*”[9]

A Marcel-faun azonosítással Camus egy olyan – külső vonásokon alapuló – szemantikai izomorfiát hoz létre, amelynek révén lehetővé válik a novella mitologikus olvasata. Ezt az interpretációs lehetőséget erősíti a férfi zord testi jegyeinek a felsorolása is. Az egyértelműen elrettentő, torz arc és külső (a hosszú orr; a szabálytalan vonalú száj; a csupasz, otromba kéz stb.) ugyanis szintén a rút pásztoristenhez közelíti Marcel alakját.[10] E hasonlóság meggyőző bizonyosságul szolgál az antik Pán-ábrázolások ikonográfiája, hiszen a római világban a Faunus istennel összemosódó Pánról készült különféle képzőművészeti alkotások attribútumai egy hasonlóképp otromba, csúf figurát tárnak elénk.

Az Ovidius *Metamorphoses*-a felől történő közelítés lehetőségének másik alapvető pillérét Janine külső és belső tulajdonságjegyei jelentik. A túlzottan már nem fiatal, inkább érett asszony külső megjelenésének leírásában talán az a legfontosabb, amelyet egy különös, a nő életkora és külső vonzereje között feszülő látszólagos ellentmondás fejez ki: Janine már évek óta házasságban élő, férje iránt formálisan tehát elkötelezett, középkorú asszony, de magas és teltkarcsú, impozáns külsejével mégis vonzó és kíváncsú a férfiak körében.

Testi adottságai, főképp alakjának nőiesen vonzó jegyei – a magas, dekoratív, s leginkább teltkarcsúnak mondható alkat némi lankadtsággal és gyöngeséggel párosulva – egy folyóparti nádszálla emlékeztetnek. A nád (*Phragmites australis*) növénytanilag jellegzetességei ugyanis hasonló kategóriákkal írhatók le: Magas növény, hengeres szárú vízparti növény, messze kúszó erős gyöktörzzsel és hosszú, föld feletti indákkal. Szára vékony,

de ugyanakkor erőteljes és tömör is, nehezen törik el, de a szélben könnyen és gyengén hajladozik. A Janine külső tulajdonságjegyei és a folyóparti nádszál közti megfelelés tehát ismételtén egy olyan izomorfia, amely a novellában az ovidiusi pretextus erős jelenlétét hivatott kifejezni.

A Camus-elbeszélés főhősnőjének és a metamorfizálódó Syrinx nimfa ovidiusi figurájának közelsége azonban a nád folklorisztikai és bibliai szimbolikájában^[11] ennél még hangsúlyozottabban is érvényre jut: A nád a néprajzi hagyományban a heves, önmagát kifejező, síró és éneklő lélek szimbóluma. Ehhez hasonló jelentésárnyalattal szerepel Máté evangéliumában is (Mt 27,29),^[12] ahol Krisztus passiójához kapcsolhatóan van jelen, a kiszolgáltatottság és a földi gyötrellem szimbólumaként. Ez a folklorisztikai, illetve bibliai szimbolika Janine viselkedésében, gesztusaiban is megfigyelhető, még hozzá több szinten is. Az asszonyt egyfelől benső, lelki vívódásai teszik hasonlatossá a gyöttrődést és kiszolgáltatottságot jelképező nádhoz. Másfelől pedig konkrétan, expliciten is kitörnek belőle fájdalmának könnyei – a novella Janine sírásával zárul.

Camus tragikus hősnőjének ezen lelki rezdülései (mind implicit, mind explicit formájukban) az ovidiusi végzetes szerelmi história – már metamorfizálódott – Syrinxének^[13] bús hangjával tekinthetők rokonnak: „és hogy amint sóhajt nádak közt szállva a szellő mint váltotta szavát szellő-susogásu panasszá” – olvashatjuk a *Metamorphoses*-ban. S ugyanezt a végleges, múlhatatlan fájdalmat, s panaszt önti könnyekbe – a metamorfózison már szintén átesett – Janine is, amikor „éjszakai kalandja” után csak „sírt, csak folyt a könnye, megállíthatatlanul.”

A Syrinx nimfa és Pán ovidiusi mítoszára való utalás a történet két szereplőjéhez kötődő külsődleges és benső jegyeken alapuló izomorfias kapcsolódások mellett lexikális szinten is megfigyelhető. Az ovidiusi pretextus a novella szövegének frazeológiai, lexikális rétegében mindenekelőtt az élő, organikus szervezetek jellemzésére hozott anyaghasonlatokban tűnik elő. Két ilyen típusú trópuszt találunk az elbeszélésben, szövegbeli helyüket tekintve egymáshoz viszonylag közel. A mű elején az autóbusból kinéző Janine és Marcel szeme elé táruló tájjal kapcsolatban olvashatjuk a következőket: „Az ablakban két-három cingár és kifehéredetett *pálmafa* bukkant fel – olyanok voltak, *mintha érből öntötték volna őket*.”^[14] Majd nem sokkal később, még szintén az utazás leírásának részeként: „Janine...még mindig látni vélte azt a *francia katonát*, aki magas és vékony volt, olyan vékony a testhezálló zubbonyban, *mintha valami száraz és porhanyós anyagból lenne, homok és csont keverékéből*.”^[15]

Funkcióját tekintve mindkét hasonlatot anticipációs elemként értelmezhetjük, amelyek Janine zárójelenetbeli átváltozását készítik elő. Az *érből öntött pálmafa*, valamint a *porhanyós anyagból, homok és csont keverékéből lévő francia katona* lexikai egységeket magában foglaló szóképek egy ugyanolyan típusú változást előlegeznek, mint amilyen Janine metamorfózisának archetipikus folyamata, vagyis az ovidiusi mítosz Syrinx nimfájának náddá változása. Ezek a hasonlatok tehát a metamorfózis hangsúlyozottságával idézik fel lexikális szinten az ovidiusi pretextust.

Pán és Syrinx nimfa ovidiusi mítoszának központi metamorfizációs eleme, a nád, Camus elbeszélésében azonban nem csupán allúzív módon, az előbbieken bemutatott hasonlatokkal való asszociációs kapcsolódások révén jelenik meg, hanem a maga konkrétságában, teljesen kifejtett lexikai elemként is: Az algériai szálló szobájában, ahol Janine és Marcel megszáll utazása során, a berendezési tárgyak egyik meghatározó darabja egy *nádból font spanyolfal*. A fal (egyébként nagyon összetett) szimbolikájában hangsúlyosan van jelen a valamitől való elzárás, elhatárolás, védelmezés képzele. Ez a jelentés összekapcsolódva a fal anyagával, a náddal, amely Syrinx nimfa metamorfózisának végállapotára utal, ismételtén egy olyan szemantikai mezőt alakít ki, amely Ovidius *Metamorphoses*-át hívja elő.

Ezenfelül a Camus-novella hangsúlyozott ovidiusi kötődését egy további intertextuális kapcsolódás is erősíti, amelyet a *fal* lexikális elem jelöl ki Pyramus és Thisbé története felé (*Met.* IV., 55-166).^[16] A tragikus szerelmespár ovidiusi mítoszában a *fal* mint a két szerelme elválasztó közeg jelenik meg (*Met.*, IV. 73.: „Jaj, szóltak, te irigy fal, mért állsz két szerető közt?”).^[17] Camus *nádból font spanyolfala* tehát egyszerre kötődve Pán és Syrinx, valamint Pyramus és Thisbé ovidiusi mítoszához, az élettől való elválasztottságot (Pyramus és Thisbé szerelme tragikus végkifejletet ölt, s halálba torkollik), valamint a menekülés lehetőségét, a védelmezés funkcióját (l. Syrinx-nád metamorfózis) egyaránt magában foglalja.

Az ovidiusi metamorfózist megelőző menekülés mozzanatai szintén megtalálhatóak Camus novellájában. Az átváltozást előidéző okforrástól való félelem, illetőleg az ezáltal kiváltott menekülés szükségessége a *Hűtlen asszony*-ban két, egymással párhuzamos folyamat eredményeként bontakozik ki, amelyek egymással összefonódva reprezentálódnak Janine lelkében: Az asszony egzisztenciális krízistől szenved, amely esetében egy komplex, egyszerre a külső körülmények és a belső, magánéleti problémák okozta patológus állapotként

határozható meg. Előbbi az európai közönytől mint általános létállapottól való fenyegetettséget és gyötrelmet jelent, utóbbi pedig érzelmi életének bizonytalanságát, boldogtalan házasságát. E két, egyformán nyomasztó és kínzó állapotból való kilépés kívánalma egymást váltogatva jelenik meg az elbeszélés menetében. Janine hol az oázisokban hajladozó pálmafák szabad és békés világába vágyódik, amelyet nem ural semmiféle közöny és kiszolgáltatottság; hol pedig férjéhez fűződő labilis érzelmeit latolgatja, s az egymástól való különválás gondolata foglalkoztatja.

A modernitás elidegenedett, közönyös, s nyomasztó atmoszférája általános létélményként nehezedik rá, amellyel szemben a társadalom többi tagjához hasonlóan látszólag tehetetlennek tűnik.^[18] Férjével, Marcellel való viszonya hasonlóképp diszharmóniát tükröz, kapcsolatuk leírását szinte kizárólag az antitézisek szervezik. Házasságuk kissé anakronisztikusan leginkább a 17. századi szerelemszemantika^[19] kereteit követi, amely a házastársi kapcsolatot két ember társadalmilag szabályozott, külső konvenciókra épülő viszonyaként gondolja el, szemben az őszinte érzelmekre apelláló, kölcsönösségen alapuló szerelmi friggyel.

Janine tehát az őt körülvevő társadalmi és magánéleti problémáktól egyformán boldogtalan, ezért menekülni próbál kétszeresen is súlyos egzisztenciális kríziséből. Menekülésének kezdeti fázisa csupán gondolatainak a szintjén mozog, kitörési vágya még nem társul konkrét cselekvéssel, csupán belső képzelgések formájában fogalmazódik meg. Kétszeres egzisztenciális krízise végül egy metamorfózis segítségével oldódik fel, amely az ovidiusi syrinx-nádsíp átváltozás egy abszurd változatát ölti magára. Ám Janine, közvetlenül metamorfózisának bekövetkezte előtt átesik egy lázálmon, amely értelmezést kíván.

Janine és Marcel, az asszony kívánságára a szállóba érkeztek estéjén felmegy az ottani erőd tetőteraszára, hogy megnézhessék a sivatagot. A táj látványa Janine-t teljességgel elkápráztatja, a szinte természetfeletti rajongást vált ki belőle. A novella egy nem sokkal későbbi részéből tudjuk meg, hogy asszony egyre növekvő lázzal küszködik, amely az alvás közeledtével teljesen felszökik. Ez tehát arra enged következtetni, hogy az asszonynak már vélhetően az erődről történő szemlélődéskor is láza lehetett, s a sivatagi látvány iránti lelkesedése, valamint a vizuális élmény kiváltotta képzelgései és gondolatai is a lázas állapot eredményei. S Janine valóban lázálomtól születő víziókat él át: „A mór kávéházak ócska fonográfjai dalokat dongtak, melyeket homályosan felismert, amint beszálltak hozzá a lomha tömegmoraj hátán. De ő fekete sátrakat számolgatott; szemhéjai mögött mozdultlan tevék vonultak; véghetetlen magányosságok keringtek benne...” Delíriumos képzelgéseit a koraesti táj elemei indítják el, melyeknek összességét már akkor is egy mindenséghez hasonlatos, szinte paradicsomi, bűnbeesés előtti állapot helyszínének, egyfajta „ígért ország”-nak képzelte el.^[20]

Camus a novella ezen részében meglátásom szerint Dosztojevszkij regényeinek álmabrázolásaira reflektál, mindenekelőtt az *Egy nevetséges ember álma* címet viselő kisregényben (/elbeszélésben) olvasható álmképzetre.^[21] Ez az intertextuális viszony pedig felveti a bűnnek, bűnösségnek a kérdéskörét, Dosztojevszkij álmodó, szűkebben értve bűntelen, bűnbeesés előtti léthelyzeteket imagináló hősei ugyanis – bár eltérő mértékben – de mind bűnösök valamilyen formában. A nevetséges ember bűne (Versilov és Sztavrogin súlyos vétkeivel szemben) etikai rossz, nemcselekvés, középkori kategóriával élve acedia, jóra való restség.^[22] Camus hűtlen asszonya is az acedia bűnében vétke, hiszen hagyja, hogy eluralkodjon rajta az európai közöny, egyrészt mint általános egzisztenciális és társadalmi probléma, másrészt mint egyéni gyötrelme, amely magánéletét is kínzóvá teszi, hiszen férje, Marcel is ezt a magatartásmódot képviseli. Janine tehát rest, tétlen, nemcselekszik, s inkább belesüllyed többszörösen is súlyos egzisztenciális krízisébe. Ugyanakkor a Dosztojevszkij-regények gondolatmenete szerint, amelyre Camus kétségtelenül reflektál, épp bűnössége teszi számára lehetővé a bűntelen, paradicsomi világ megálmodását, amely megnyitja majd számára a cselekvés útját. Dosztojevszkij világában ez csak a „nagy vétkesek” kiváltsága, s tudjuk, hogy végső soron az acedia is idetartozik, hiszen a 7 főbűn egyike. Ezért részesülhet tehát benne a nevetséges ember csakúgy, mint a nemcselekvő Janine is.

Janine tehát a lázálmban látottak hatására dönti el magában a cselekvést: Éjjel, felébredve álmából elhatározza, hogy változtat eddigi boldogtalan, s nyomasztó létállapotán, s kilépve az acedia bűnéből, elindul az éjszakában, fel a teraszra, ahol ismételten részesülhet a mindenséget, az ígért országot imagináló sivatagi táj látványának élményében. Ekkor következik be abszurd metamorfózisa is: az áhított éjszakai sivatagi táj érzékelése, a vizualitásnál sokkal szorosabb formát ölt, s Janine egy különös érzéki élményben részesül – egy szerelmi együttlétet idéző aktus során egyesül a sivatagi tájjal.^[23] Ebben a rendkívül sajátos misztikus-természeti aktusban kulcsszerepet játszik az *éjszaka víze*, amely egyfajta átlényegítő, metamorfizáló anyagként „elviselhetetlenül lágyan, apránként elöntötte Janine-t,...lassan felszállt Janine lényének sötét közepéből, és szakadatlan áradással csapott fel Janine mindegyre nyöszörgő szájáig.” E különös átlényegülés után Janine visszament a szálló szobájába, férje mellé, majd „sírt, csak folyt a könnye, megállíthatatlanul.”

A hűtlen asszony e teljességgel abszurdnak tűnő éjszakai élményét rendkívül erőteljesen áthatják Syrinx és Pán ovidiusi mítoszának tartalmi mozzanatai: A Camus-novella éjszakai vize, illetve annak lassú és szakadatlan áradása; Janine szájának nyöszörgése, majd a mű zárlatában megállíthatatlan és örökös sírása Ovidius *Metamorphoses*ának Lado folyóistenével, illetve annak lassú folyamával; a sóhajlás mozzanatával, majd az átváltozó Syrinx szavának immáron örökké tartó szellő-susogású panasszá fordulásával állnak teljes megfelelésben.^[24]

Az ovidiusi pretextus e rendkívül hangsúlyozott jelenléte Camus novellájának egy olyan olvasatát teszi lehetővé, melynek értelmében Camus hűtlen asszonya, Janine a Syrinx és Pán végzetes szerelmi históriáját elmesélő ovidiusi mítosz abszurd aemulálásának eredményeképp paradox módon az örök hűség megtestesítőjévé lép elő: A Camus-novella tragikus főhősnője ugyanis kétszeresen is hangsúlyozott egzisztenciális kríziséből a zárlatban bekövetkező misztikus-természeti aktus által menekül meg, melynek révén hűtlen lesz egyfelől az európai közönyhöz, de másfelől férjéhez, Marcelhez is. Ugyanakkor e hűtlenségét reprezentáló éjszakai élmény mint az ovidiusi mítosz metamorfózisának abszurd változata mégis az örök hűség megtestesítőjévé avatja az asszonyt.

Kaposi Krisztina

[1] A novella *A száműzetés és az ország* nyitóelbeszéléseként jelent meg 1957-ben, fontosságát kötetbeli pozíciója is jelzi. Eszmei-gondolati struktúrája szervesen illeszkedik az egész kötet koncepciójához, melyet *A száműzetés és az ország* cím erőteljes bibliai alluzionáltsága is magában foglal, illetve előre jelez. Lásd továbbá: Alfred NOYER-WEIDNER, *Albert Camus im Stadium der Novelle*, Zeitschrift für französische Sprache und Literatur, Bd. 70. H. 1/2 (Juni 1960), pp. 1-38.

[2] *A hűtlen asszony – La femme adultère*: A cím egyértelműen egy bibliai locusra referál, Kiv 20,14, vagyis a hatodik parancsolat, *tu ne commetras pas d'adultère* a Jeruzsálemi bibliában, amelyre rímel Jn 8, 1-11 szakasza, vagyis a házasságtörő asszony parabolája.

[3] Vö. CAMUS, Albert, *A hűtlen asszony = A száműzetés és az ország*, Bp., Európa, 1979, pp.7-11.

[4] *I.m.*, pp. 24-26.

[5] L. Anthony ZAHAREAS, *La Femme adultère: Camus's Ironie Vision of the Absurd*, Texas Studies in Literature and Language, Vol. 5, No. 3 (Autumn 1963), pp. 319-328.

[6] OVIDIUS, *Metamorphoses*, Bp., Magyar Helikon, 1975.

[7] Lásd: Görög mitológia – Hüpnosz és fiai: Morpheusz, Phobetor, Phantaszosz; Agamemnon álma (Homérosz: Iliász II/5); Ovidius: Átváltozások – Ceyx és Alcyone. Az álom (XI. fejezet); József álomfejtése (Teremtés könyve/ Mózes I. 37-50); Dániel álomfejtése (Dániel könyve 2.); Shakespeare: Hamlet (Hamlet 4. monológja)

Leibniz: Théodore álma (Théodicée, 354-362); Balzac: Szamárbőr; Dosztojevszkij: Ördögök (Sztavrogin álma), Egy nevetséges ember álma, A kamasz (Versilov álma); Nietzsche: A tragédia születése (1. fejezet); Th. Mann: A halál Velencében, Varázshegy (A Hó c. fejezet), Doktor Faustus (Leverkühn álma); Babits: Gólyakalifa; Márai: Válás Budán; Krúdy: Álmoskönyv; Kadaré: Az álmok palotája stb.

[8] Pán és Syrinx története Ovidius leírásán kívül Nonnusnál és Teokhritosznál is megtalálható. Camus vonatkozásában azonban Ovidiust tekinthetjük a mintaképnek, ugyanis szinte bizonyos, hogy Camus jól ismerte Ovidiust, hiszen a klasszikus középiskola tananyagát képezte. Lásd: Roger GRENIER, *Albert Camus, Tűzű nap és árnyék – intellektuális életrajz*, Bethlen Gábor Könyvkiadó, Győr, 1994.; az ovidiusi mítoszlól: P. MURGATROYD, *Ovid's Syrinx*, The Classical Quarterly, Vol. 51., Issue 02., December 2001, pp. 620-623.

[9] *I.m.*, pp. 7.

[10] Pánról és Faunusról l.: *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*, ed. SMITH, William, Ann Arbor, Michigan: University of Michigan Library, 1870., pp.106-107. (*Pan*, auth. Leonhard Schmitz.), pp. 137-138 (*Faunus*, auth. L.S.)

[11] L. *Szimbólumtár, Jelképek, motívumok, témák az egyetemes és magyar kultúrából*, szerk. PÁLJózsef, ÚJVÁRI Edit, Bp., Balassi, 2005.

[12] „Tövisből koszorút fontak, fejére tették, jobb kezébe pedig nádszálat adtak. Aztán térdet hajtottak előtte,

és így gúnyolták: 'Üdvözlégy, zsidók királya!'"

[13] Syrinxről l.: *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*, ed. SMITH, William, Ann Arbor, Michigan: University of Michigan Library, 1870., pp. 966. (*Syrinx*, auth. Leonhard SCHMITZ)

[14] *I.m.*, pp. 8.

[15] *I.m.*, pp. 9.

[16] T. T. DUKE, *Ovid's Pyramus and Thisbe*, *The Classical Journal*, Vol. 66, No. 4 (Apr. - May, 1971), pp. 320-327.

[17] Erről lásd: PERRAUD, Louis A., *Amatores Exclusi: Apostrophe and Separation in the Pyramus and Thisbe Episode*, *The Classical Journal*, Vol. 79, No. 2 (Dec., 1983 - Jan., 1984), pp. 135-139.

[18] L. Rob Roy MCGREGOR, „*La Femme adultère*”: *A Metaphor of the Fall from Absurd*, *The French Review*, Vol. 67, No. 3 (Feb., 1994), pp. 478-485.

[19] L. Niklas LUHMANN, *Szerelem-Szenvedély: Az intimitás kódolásáról*, József Műhely Kiadó, 1997

[20] A sivatag motívumáról és jelentéséről, valamint egy további intertextuális kapcsolódásról lásd: Brian DUFFY, *Journey to the Desert and Other Motifs in Albert Camus' "La femme adultère" and Richard Ford's "Abyss"*, *Rlc-Revue De Littérature Comparee*, 334, 4, pp. 197-210.

[21] Az *Egy nevetséges ember álmáról* l.: SZÁVAI János, *Aletheia, avagy nem találunk szavakat*, *Vigília* 2006/5. 369-376.; Janine és Raszkolnyikov álmának hasonlóságáról l.: Stirling HAIG, *The Epilogue of "Crime and Punishment" and Camus' "La Femme adultère"*, *Comparative Literature Studies*, Vol. 3, No. 4 (1966), pp. 445-449.

[22] WENZEL, Siegfried, *Acedia 700-1200*, *Traditio*, Vol. 22, (1966), pp. 73-102; L. Carla CASAGRANDE - Silvana VECCHIO, *A hét főbűn*, Bp., Európa, 2011; SERGIO, Benvenuto, *Jóra való restség: A közönyösség szenvedélye*, Typotex, Bp., 2011.

[23] Hasonlót figyelhetünk meg a *Közönyben* is, l. a természettel való egyesülés mozzanatát, a sivatag (*A hűtlen asszonyban*), illetve a Nap (a *Közönyben*) szerepét.

[24] „akkor a nimfa, egész Lado lassú folyamának

partfövényéig; s mert a hab ott fékezte futását,

kérte, hogy átváltoztassák, sok vízbeli hűgát;

és hogy Pan, amikor Syrinxet vélte ölelni,

teste helyett a folyó nádját szorította kezével;

és hogy amint sóhaj, nádak közt szállva a szellő

mint váltotta szavát szellő-susogásu panasszá.” – Ovidius, *Met.*, I.702-708.